

El pa dels anys joves: el Böll català

JORDI JANÉ LLIGÉ

69

El coneixement que es té en una determinada cultura de l'obra literària d'autors estrangers es deu majoritàriament a l'existència d'unes determinades traduccions que estan a disposició del públic a les llibreries i biblioteques (o en el cas de la literatura dramàtica de les obres que es poden sentir representades dalt d'un escenari), i a la difusió i crítica que d'aquestes obres es fa en diaris i premsa especialitzada, i també en altres mitjans de comunicació. D'aquesta manera és possible i lícit parlar del Böll català, de la mateixa manera que és possible parlar del Shakespeare català, de l'Homer català o de la Bíblia catalana (per citar algunes traduccions emblemàtiques), perquè és a través d'unes traduccions molt concretes que accedim a la lectura i al coneixement d'aquests textos. Si l'obra traduïda d'un autor de què disposem és exhaustiva, si és la més representativa, si és la seva obra de més qualitat, de la manera com ha estat traduïda, etc. són aspectes que normalment només coneixen en profunditat alguns lectors especialitzats, crítics, editors, historiadors de la literatura, i poca gent més.

Els lectors catalans (i els editors catalans també) sempre hem estat conscients, per unes raons o

altres, de les limitacions que té la nostra llengua per accedir a literatures i autors estrangers. Aquestes limitacions, de vegades simplement basades en la baixa potencialitat numèrica de lectors, s'han vist agreujades en diverses etapes de la nostra història per circumstàncies de diversa índole, i en el passat recent per l'acció brutal d'una dictadura en contra de la cultura catalana, les conseqüències de la qual encara avui són recognoscibles en molts àmbits. D'altra banda, la gran majoria de lectors catalans hem recorregut sovint, per tal d'accedir a obres escrites en altres llengües, a les traduccions existents en llengua castellana, que a més a més té en Barcelona un dels seus centres d'edició més importants al món. La realitat en certa manera doble del sistema literari català es concreta no només en l'accés dels lectors a obres i autors estrangers a través de dues llengües diferents, sinó també en l'existència d'una crítica especialitzada i una crítica d'actualitat que des de finals del franquisme es realitza en català i en castellà (majoritàriament en l'última llengua), però que al llarg del segle vint ha estat gairebé exclusiva en castellà —també quan es tractava de parlar de literatura catalana. És certament indiscutible, altrament, que

la riquesa, varietat i vitalitat que ha ofert i ofereix Barcelona com a centre d'edició en català es deu en part a la immensa fortalesa que té el món editor en castellà a la capital de Catalunya. Josep Maria Castellet, director literari d'Edicions 62 en l'època en què Heinrich Böll es traduí al català i responsable del catàleg d'aquesta editorial aleshores, els anys dels seus inicis, és un personatge que es mou entre el sistema literari català i el castellà, els grans coneixements d'edició del qual es deuen també en part a la seva experiència i participació en el món editorial castellà.

Aquestes precisions preliminars han de servir per acotar bé la recepció a Catalunya d'un autor que estigué molt en voga a Alemanya i al món occidental des de finals de la dècada dels cinquanta i fins a la meitat de la dècada dels setanta del segle passat. Parlar de la recepció de Heinrich Böll a Catalunya, així doncs, significa tenir present no només les traduccions catalanes (sense perdre de vista les castellanés) sinó analitzar una premsa i una literatura especialitzada que gairebé només es podien dur a terme en castellà. Amb tot, parlaré aquí bàsicament del *Böll català*, com anunciava abans, perquè

també és cert que, a banda de les traduccions al català, hi ha una colla d'elements específicament catalans en la recepció de l'autor entre nosaltres. Abans d'entrar-hi, però, em referiré breument al *Böll alemany*, l'originari.

Heinrich Böll és un dels exponents més importants de la literatura alemanya sorgida després de l'acabament de la Segona Guerra Mundial i forma part d'una generació d'escriptors que va concebre la literatura com un acte de compromís amb la seva societat, es va enfrontar críticament al passat recent del propi país i va treballar àrduament en la reconstrucció de la llengua literària alemanya després del període nacionalsocialista, tot mirant d'acostar-la al seu ús social real. En l'obra de Böll, a més a més, té gran importància l'element religiós; l'escriptor alemany escriu des d'una perspectiva cristiana que és identificable en molts dels seus protagonistes, i en les seves novel·les tematitza sovint, de forma especialment crítica, el paper històric de l'Església Catòlica alemanya en l'època contemporània. L'obra i els temes de Böll evolucionen paral·lelament a l'evolució de la societat alemanya de la postguerra, la restauració i el 'miracle

econòmic' (*Wirtschaftswunder*), però el nazisme, la Segona Guerra Mundial i la primera postguerra hi tenen sempre un paper recurrent, hi són una referència constant. L'obra de Böll es caracteritza al llarg de la seva carrera per la varietat en el tractament de gèneres i registres, tot i que és especialment reconegut com a novel·lista i autor magistral de la narració breu i satírica. En els darrers anys de la seva trajectòria professional, l'autor va abandonant progressivament els gèneres de ficció per dedicar-se cada vegada més a l'assaig i al periodisme, també a l'activisme ciutadà, tot implicant-se en campanyes ecologistes i polítiques, campanyes contràries a la guerra i al rearmament, a l'ús de l'energia nuclear, etc. Böll fou a Alemanya no només un escriptor de gran popularitat i prestigi sinó un personatge públic que protagonitzà debats i polèmiques força virulents.

L'obra de Böll s'introduí a Espanya en castellà l'any 1959, amb l'obra *Casa sin amo*, publicada per una editorial barcelonina, Seix Barral, que en fou gairebé l'editorial exclusiva fins poc abans de la concessió a l'autor del Premi Nobel l'any 1972. Des d'aleshores, l'obra de l'autor alemany s'ha anat publicant en aquesta llengua de forma ininterrompuda i fins als nostres dies, per bé que amb alts i baixos i amb tiratges molt desiguals. En la recepció castellana de l'autor, monopolitzada gairebé exclusivament pel Böll narrador, hi ha tanmateix un petit espai per al Böll assagista i per al Böll poeta.

Per contra, la recepció catalana de l'autor es concentra especialment en la dècada que va de 1965 a 1975 (i especialment de 1965 a 1970), amb la publicació de només dues traduccions més en català més enllà d'aquestes dates (els anys 1982 i 1987), i se centra exclusivament en l'obra narrativa de l'autor, sobretot en la novel·la. La primera traducció al català d'una obra de Heinrich Böll, *El pa dels anys joves*, data del 1965 i aparegué a Edicions 62, l'editorial catalana de l'autor fins a 1970, en la seva col·lecció 'El Balanci'; en fou traductora Carme Serrallonga, una de les traductores més actives i de més prestigi a la Catalunya d'aquells anys. Entre 1965 i 1970, any de la profunda crisi econòmica d'Edicions 62, Josep Maria Castellet, director literari de l'editorial, va incloure quatre traduccions de l'autor

alemany al catàleg de 'El Balanci': al costat d'*El pa dels anys joves*, apareixen cronològicament *Sense dir res* (1966), *Billar a dos quarts de deu* (1968) i *Casa sense amo* (1970), aquesta darrera també en traducció de Serrallonga. Totes aquestes obres (juntament amb *Irlanda, què en fas dels teus fills?*, traducció del llibre de viatge *Irisches Tagebuch* ('Diari irlandès') publicada en català el 1975 a l'editorial Laia) formen part del que se sol classificar com a segona etapa en la producció de Böll, aquella en què l'autor abandona ja la temàtica de la guerra i les seves primeres seqüeles com a nucli central de les seves obres i passa a retratar el camí de la societat alemanya des de la postguerra fins a la restauració i l'assentament de les estructures democràtiques i el capitalisme a la República Federal gràcies al ja esmentat 'miracle econòmic'. L'autor alemany retrata com aquests processos històrics van acompanyats d'un progressiu oblit del passat per part de la societat alemanya i de la reinserció social 'silenciosa' d'antics nazis en les noves estructures. Totes les traduccions catalanes a què em referia foren escrites originalment entre 1953 i 1959, l'etapa també en què l'autor experimenta més ambiciosament diverses tècniques narratives, especialment a *Billar a dos quarts de deu*, i en què la crítica alemanya el segueix més atentament com una de les grans promeses de la literatura contemporània al seu país. El *Böll català*, per tant, és bàsicament el Böll que retrata aquesta etapa de la història alemanya recent i el Böll literàriament més experimental; les dues traduccions catalanes posteriors, corresponents també a fases tardanes de l'escriptura de Böll, apareixen molt més endavant i de forma molt aïllada: *Opinions d'un pallaso* es publica l'any 1982 (escrita originalment l'any 1963) i *Dones a la vora del riu* es publica l'any 1987 (publicada a Alemanya pòstumament el 1985, any de la mort de Böll). Com a curiositat, i a diferència del que passa amb altres obres i autors, les dues primeres traduccions de Böll publicades per Edicions 62 apareixen primer en català que en castellà, i *El pa dels anys joves* obté molt més ressò en català que no pas en castellà.

Heinrich Böll és en la col·lecció 'El Balanci', ideada per Castellet amb la intenció d'oferir al públic català

en català les darreres propostes de la narrativa occidental, el representant de la literatura germànica, i en aquest catàleg apareix al costat d'escriptors contemporanis francesos, italians i americans, sobretot. L'escriptor alemany és present a 'El Balanci' des del primer any d'existència de la col·lecció i *El pa dels anys joves*, la seva primera obra catalana, monopolitza en certa manera la recepció de l'autor en aquesta llengua: és l'obra de Böll que ha tingut més reedicions, concretament cinc. Tal com em va assenyalar Josep Maria Castellet durant l'entrevista¹ que l'editor em va concedir per tractar de la recepció de Heinrich Böll a Catalunya, cal considerar aquest fet com un èxit gairebé insòlit per a un llibre català en aquella època. Castellet, que a diferència del que passà amb altres autors presents en el seu catàleg —sobretot italians i francesos— no tingué un tracte personal amb Böll, parla de l'autor com d'un escriptor sòlid i molt present en les negociacions editorials a Europa en la dècada dels seixanta i setanta, també d'un autor amb el qual l'editorial no devia perdre diners.

Que Böll fou un autor llegit a Catalunya, que gaudí d'èxit i prestigi, ho demostren no només les reedicions d'*El pa dels anys joves* i la seva presència continuada a 'El Balanci', sinó també el seguiment que en féu la revista catòlica barcelonina d'expressió castellana *El Ciervo*, dirigida per Llorenç Gomis, i especialment l'estudi que Joan Gomis, germà de l'anterior, dedicà a l'autor alemany en l'assaig titulat *Catolicisme i societat capitalista*, publicat l'any 1973, on Böll ocupa un capítol sencer. Joan Gomis, que en el seu assaig analitza des d'una perspectiva sociològica l'obra de tres novel·listes cristians contemporanis (Mauriac, Greene i Böll), presenta l'autor alemany com a representant darrer del corrent literari batejat amb el nom de 'novel·la catòlica' i en fa una anàlisi profunda, molt seriosa i exhaustiva, tot assenyalant-lo com a màxim exponent literari de l'evolució soferta pel pensament cristià en la societat occidental des del segle XIX, que passa de ser un 'cristianisme de transcendència', exclusiu i allunyat de la realitat dels homes, a ser un 'cristianisme d'encarnació', universal i implicat amb els problemes

de la humanitat. Els aspectes que Gomis valora més de l'obra de Böll són el seu acostament al sofriment i a la realitat dels marginats per la societat, la seva concepció del cristianisme com una veu crítica, de denúncia, amatent als problemes reals dels homes, i la seva actitud crítica envers l'Església Catòlica i les institucions de govern i poder, especialment les alemanyes. Sens dubte cal associar la recepció de Böll a Catalunya, el seu èxit i la lectura que se'n féu, al clima de debat que envoltà la celebració del Concili Vaticà Segon. Els moviments de renovació en el si de l'Església Catòlica tingueren a Catalunya una força especial, i Böll fou per a ells un autor de referència; l'estudi de Gomis a què feia referència aparegué a l'editorial Nova Terra, vinculada a aquests moviments. Així doncs, Böll fou llegit a Catalunya en el seu moment, tal com passà majoritàriament a tot arreu, en clau sociològica, política i històrica, i molt menys en clau literària. No ha estat fins recentment, tot i que el mateix Böll va reivindicar sempre la dimensió literària de la seva obra, que aquesta perspectiva ha anat guanyant entre els estudiosos que s'ocupen de l'autor; aquest canvi en la valoració de la seva obra, un cop passada l'actualitat de la literatura de Böll, es restringeix gairebé exclusivament a Alemanya.

Abans d'abordar més concretament les característiques de l'obra que centralitza la recepció catalana de Böll, cal al·ludir justament a una circumstància en certa manera anòmala en aquest procés. L'obra de l'autor alemany que obtingué un ressò internacional més important, i que constituí un gran èxit de vendes arreu, fou *Opinions d'un pallasso*, apareguda a Alemanya l'any 1963. Aquesta polèmica novel·la, per la qual encara es recorda l'autor avui dia i que provocà en el seu moment un autèntic escàndol a Alemanya, no va ser traduïda al català fins l'any 1982, a mans de Carme Gala, lluny ja del nucli central de la recepció catalana de Böll i lluny ja de la circumstància històrica en què s'emmarcava originalment. Aquest fet estrany, donat l'interès que havia mostrat Edicions 62 per l'obra de l'escriptor alemany fins aleshores, pot ser degut a diversos factors sobre els quals només és possible especular. En primer lloc cal destacar la profunda

crisi econòmica que esclatà a Edicions 62 l'any 1970, la qual comportà una disminució dràstica i radical en la publicació de traduccions en la col·lecció 'El Balanci'; no fóra estrany que l'editorial hagués previst o debatut ja la traducció d'*Opinions* al català abans del 1970, i que s'hagués hagut de fer enrere amb el daltabaix econòmic, o bé que, ara sí ja entrant de ple en el camp de la ficció, l'hagués volgut encarregar l'any 1972, any en què l'autor va rebre el Premi Nobel de Literatura. El cas és que la traducció catalana de l'obra no es va materialitzar en el moment de màxima difusió internacional de l'autor. Paral·lelament, cal dir que Seix Barral publicà la traducció castellana d'aquesta l'any 1965 tot obtenint un èxit de vendes rotund al llarg dels anys següents, amb continuades reedicions, que convertiren aquesta novel·la en un autèntic *bestseller* de l'autor a Espanya. Quan Carlos Barral, l'editor de Seix Barral, es va escindir l'any 1970 d'aquesta empresa per crear el segell Barral Editores, una de les primeres traduccions que encarregà fou justament la d'aquesta obra que li havia reportat tants beneficis, traduïda per tant el mateix any 1970 al castellà per segona vegada. A Catalunya, doncs, es disposava ja a bastament d'aquest text, en castellà.

Amb aquestes apreciacions arribem finalment a *El pa dels anys joves*, obra amb un títol de ressonàncies clarament cristianes, publicada a Alemanya l'any 1955. Es tracta d'una novel·la breu, considerada majoritàriament pels crítics alemanys com una obra menor, que històricament s'emmarca i retrata el punt d'inflexió que es dona a la societat alemanya entre les extremes penúries de la postguerra i l'inici de l'anomenat 'miracle econòmic', amb totes les transformacions socials i econòmiques que aquest canvi anà comportant i que en la novel·la tot just s'insinuen. Els protagonistes de l'obra comencen a instal·lar-se en un món nou que els va oferint cada vegada més comoditats (simbolitzat en l'obra per l'ús generalitzat de la rentadora) i paral·lelament comencen a oblidar el passat i les seves mancances i estretors. El protagonista i alhora narrador de la història, el jove Walter Fendrich, viu just a l'inici de la narració uns moments de relativa estabilitat

laboral i emocional, però la seva vida fins aleshores s'ha caracteritzat per la seva incapacitat d'adaptar-se a les noves regles de joc i per la impossibilitat d'oblidar el passat. Fendrich sembla condemnat a recordar les primeres experiències vitals, lligades a la postguerra, les quals si bé d'una banda s'associen a l'absència de recursos, a la gana més elemental i a l'actitud 'depredadora' d'alguns homes, d'altra banda s'associen a la capacitat de solidaritat humana demostrada per molts altres en els moments de necessitat extrema. El protagonista d'*El pa dels anys joves* treballa en una empresa d'electrodomèstics i s'ha especialitzat en la reparació de rentadores. És el promès de la filla del propietari i manté una relació d'amistat amb el seu futur cunyat, amb qui treballa. Fendrich sembla encaminat 'correctament' i de forma definitiva cap a un futur plàcid. Un matí, la mestressa de la casa on s'està a dispesa li anuncia que ha arribat un telegrama del seu pare. En el telegrama el seu pare li recorda que ha d'anar a recollir Hedwig, la filla del mestre del seu poble, a l'estació de trens, la qual arriba a la ciutat per iniciar els seus estudis de magisteri. La trobada amb la noia canvia radicalment la vida de Walter, el qual, transformat ja per la seva simple visió, ho abandona tot per ella. La novel·la, centrada en el discurs interior de Walter Fendrich, ressegueix el procés de transformació radical que sofreix el personatge i recorre el camí d'associacions, reflexions, pensaments que comporta aquest canvi.

Les relacions entre els homes ocupen un espai central a *El pa dels anys joves*, i com passa sovint a les obres de Böll, la relació d'amor entre els protagonistes constitueix el nucli sobre el qual es basteix l'obra. No es tracta mai d'un amor sentimental ni l'anècdota amorosa té un valor argumental per si sola, la descoberta de l'amor significa la descoberta d'una força transcendental, capaç de transformar i vincular els éssers eternament, capaç de fer sortir de l'home els seus sentiments més generosos, més altruistes, més absoluts. L'amor ocupa en les obres de Böll un rang superior, equivalent al de la religió. Aquest amor pur, que es revela al protagonista d'*El pa dels anys joves* en una circumstància banal però única, és la força definitiva que li permet trencar amb els vincles que el lliguen al nou món, ple de vileses.

Si bé aquesta novel·la de Böll no se sol tractar al costat dels grans títols de l'autor, probablement per qüestions de magnitud i ambició, sí que se'n destaca l'ús de tècniques narratives contemporànies, així com una 'estètica existencialista' també molt en voga a Europa en la dècada dels cinquanta. Que l'obra tingué, però, una bona acceptació per part del públic alemany ho demostra el fet que fou duta a la pantalla l'any 1962 per Kurt Vesely, en un pel·lícula que Manfred Durzak² considera clau en l'evolució de la producció fílmica alemanya de la postguerra. Aquest crític, a més a més, també considera clau *El pa dels anys joves* en l'evolució narrativa de l'autor i en l'evolució de la narrativa de postguerra a Alemanya, especialment per l'ambició literària de l'obra i pel tractament de la veu narrativa, centrada a reproduir fidelment el discurs interior del personatge narrador, resseguint tots els meandres del seu discórrer. La narració del conflicte dramàtic plantejat és consegüentment lenta i està carregada de digressions, associacions i *leitmotifs* que van adquirint al llarg del text la categoria de símbol, el més important dels quals és el pa: símbol de la solidaritat entre els homes.

Tot i que publicada en català deu anys més tard que a Alemanya, ja hem vist que *El pa dels anys joves* fou un èxit editorial a Catalunya. Com podem explicar aquest fet? Un cop exposades ja les dades documentades que acoten el procés de recepció de l'autor alemany entre nosaltres, concretament d'aquesta obra, hem d'efectuar un exercici d'interpretació basat en la plausibilitat i pertinència de les hipòtesis, tot assumint la no-infal·libilitat del procediment i tot deixant una porta oberta al comentari i a la discussió.

Per començar es podria parlar d'una certa afinitat entre la literatura de Böll, en general, i la sensibilitat d'un sector ampli de lectors catalans: la perspectiva cristiana crítica, com deia, no és aliena a aquesta sensibilitat, i potser és un dels elements més importants. Els personatges de Böll observen el món amb una mirada crítica perquè ocupen una posició marginal en la societat, són bàsicament 'perdedors'. De vegades la seva marginalitat és clarament voluntària, una rebel·lió individual

contra un món amb el qual estan en desacord, de vegades és imposada per la força abassegadora dels esdeveniments històrics i dels interessos dels sectors poderosos de la societat. La història recent dels catalans, en tant que en bona part perdedors en la Guerra Civil espanyola, en tant que aferrats a una identitat i un passat que no es vol oblidar, en tant que culturalment marginals, pot fer sentir com a propers alguns dels personatges de Böll. D'altra banda, la societat catalana de la dècada dels seixanta, plena de contradiccions, no s'allunya gaire de la societat alemanya del 'miracle econòmic' que descriu Böll: després d'una postguerra duríssima, Catalunya experimenta un creixement econòmic espectacular que comporta en general l'augment del nivell de vida dels seus ciutadans, però aquesta transformació no està en absolut exempta d'una conflictivitat social molt remarcable, amb l'existència de grans onades migratòries i l'aparició de grans bosses de marginalitat econòmica i cultural al país, amb unes contradiccions polítiques i culturals evidents, i amb l'existència de sectors de rebuig a la dictadura de naturalesa ben diversa també. Malgrat els paral·lelismes existents entre la societat alemanya de Böll i la catalana contemporània, no es pot oblidar de cap manera que així com Alemanya repregué el seu camí de reconstrucció en el marc d'una democràcia, defectuosa i subjecta a moltes pressions si es vol però al capdavant democràcia, Catalunya, com Espanya, es reconstruïren després de la Guerra Civil, de la manera que fos, en el si d'una dictadura. La possibilitat d'articular un discurs intel·lectual crític a Catalunya, similar al de Böll a Alemanya, doncs, no era gens senzill i estava subjecte a molts perills, entre els quals la censura era el més benemèrit. Les traduccions, obres que es referien a realitats alienes, no tingueren tants problemes amb la censura com les obres de producció pròpia, especialment si l'autor arribava amb l'etiqueta d'autor catòlic, com fou el cas de Böll. D'altra banda, les obres del *Böll català*, molt especialment a *El pa dels anys joves*, són obres poc estridents que es recreen en el valor de les coses petites, en els aspectes més elementals de les relacions humanes. Enmig de la dictadura franquista, al costat de l'eclosió del realisme com a

estètica militant a finals de la dècada dels cinquanta, la literatura del Böll català era una alternativa realista de caràcter més íntim. Cal recordar que l'obra satírica de Böll no ha estat mai publicada en català, que *Opinions d'un pallaso* (obra políticament molt incisiva) fou publicada més tard i que el Böll que es traduí al català, sense deixar mai de ser crític, ho és de forma moderada i és un Böll que se centra molt en la dimensió més íntima dels personatges.

Hi ha un darrer aspecte que cal no oblidar a l'hora d'analitzar qualsevol procés de recepció i que acaba de definir la manera com un autor ha estat llegit en el si d'una cultura: les característiques de les traduccions. Com són les traduccions catalanes de Böll, i concretament com és la traducció que Carme Serrallonga féu d'*El pa dels anys joves?* En la meua tesi doctoral sobre la recepció de Heinrich Böll a Espanya³ l'anàlisi d'aquest aspecte ocupa un lloc central en l'estudi de tot el procés. Tot i que per poder afirmar categòricament el que afirmaré tot seguit caldria un estudi molt més ampli que inclogués altres autors, traductors i obres, em sembla que no és arriscat afirmar que les traduccions catalanes de Böll segueixen una tendència habitual en l'època, que consisteix a mantenir un registre literari molt elevat en les versions catalanes, independentment de les característiques i modulacions del registre en les obres originals. Com deia al principi, Böll pertany a una generació que lluità per renovar la llengua literària alemanya tot reproduint el seu ús real i allunyant-la dels excessos de la retòrica nazi i de l'excel·lència lingüística i literària elitista emprada per molts autors germànics durant el període anterior a la Segona Guerra Mundial. Les circumstàncies històriques a Catalunya són totes unes altres en el moment de la traducció de Böll al català: hi ha un sentiment marcat de resistència lingüística en tota empresa literària que es tradueix justament en l'ús d'una llengua literària 'excelsa', única dipositària en certa manera de la riquesa de la llengua catalana i per tant responsable de la salvació de la llengua. Tot i que a *El pa dels anys joves* Böll construeix un discurs literari molt poètic, ho fa a través de recursos com la repetició, la simbologia, l'evocació, i gairebé

gens a través de l'ús d'un registre culte de la llengua. La traducció peca en certa manera d'aquesta elevació del registre, fenomen altrament normal en el català literari d'aquells anys. La literatura de Böll es veu d'aquesta manera 'anostrada'. Cal no oblidar, d'altra banda, que Carme Serrallonga pertany a una generació de traductors clau en la història de la literatura catalana: va treballar amb una manca gairebé absoluta de recursos, en unes condicions molt difícils i amb uns marges d'actuació molt estrets. Tot i la tendència 'cultista', única pega de la traducció, Serrallonga respecta els elements centrals de l'obra de Böll. Probablement l'elevat registre de la traducció fou llegit pels catalans contemporanis amb tota naturalitat, perquè era aquell el model de llengua literària que dominava.

Heinrich Böll és un autor que ha esdevingut ja en el seu àmbit germànic original un clàssic, representant d'una època concreta que cal considerar clau en l'evolució de la història literària alemanya. Les actuals iniciatives de recuperació de l'autor que cal consignar en el seu país, lligades a una relectura 'literària' de la seva obra, són impensables en el nostre àmbit. Böll és un autor que tingué el paper d'obrir horitzons en una determinada època de la nostra història literària al costat de molts altres autors procedents d'altres literatures, que avui també formen part ja de la història. Sí que penso, però, que alguns aspectes de la seva obra als quals no han pogut accedir els lectors catalans, especialment les narracions satíriques i la narrativa breu, despertarien encara avui, pel seu caràcter incisiu, pel seu humor i la seva qualitat, un gran interès entre nosaltres.

1. L'entrevista va tenir lloc a la seu d'Edicions 62 el dia 15 de juny de 2007.

2. Durzak, Manfred (1995). "Der unterschätzte Böll", a *Lesen und Schreiben. Festschrift für Manfred Jürgensen*. Tübingen.

3. Jané Lligé, Jordi (2006). *La recepció de Heinrich Böll a Espanya*, TDX-0326107-161846.